

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 1, 2022

Бабаева Аделя, Жаныбек кызы Г., Ташматова Г.К.

КЫТАЙ ТИЛИ САБАГЫНДА ОЮН ТЕХНОЛОГИЯЛАР
УСУЛДАРЫН КОЛДОНУУ

Бабаева Аделя, Жаныбек кызы Г., Ташматова Г.К.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА
УРОКАХ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Adelya Babaeva, Zhanybek kyzy G., G. Tashmatova

USE OF GAME TECHNOLOGIES IN CHINESE LESSONS

УДК: 347.5

Бул макала жалпы билим берүү мекемелеринде татаал маселелер арасындагы окутуу жана тарбиялоо иштеринин кытай тили сабагындагы көйгөйлөрү жөнүндө жазылган. Азыркы күндөрү биздин мугалимдер акыл-эрк эмоциясынын арсеналына окуучулардын окутулуп жаткан теманын максаты алардын маданият дүйнөсүнүн байлыгынын жана өлкөнүн үрп-адаттарына көбүрөөк көңүл бурушуп жатышат. Ошол себептен окуунун ишмердүүлүгүн тилдик формалаштыруунун бардык түрүн колдонуу жолдору авторлор тарабынан каралып чыкты. Сүйлөшүү, баяндама жасоо, уюштуруу формалары кытай тилин үйрөнүүдөгү усулдар боюнча берилди. Үйрөнүлүп жаткан сөздү угуп сезүү, туура жазуунун аспектилері такталды. Студенттердин чет тилин канчалык ал билим берүү жараянында жогорку сапаттуулугунун эсебинен эле эмес, оозеки өнүгүүсүнө негизги көңүл бурууну талап кылгандыгын белгилешти. Көпчүлүк берилген сунуштардын келишимдеринде чөйрөдө аз эмес, көп улуттук мектептин сабактарда колдонулуучу эне тилинин негизги эсебинен окуучулар үчүн керектиги далилденди.

Негизги сөздөр: кытай тили, студенттер, окуу, оюн технологиялары, усулдар, сабак.

В данной статье рассматриваются проблемы обучения и воспитания на уроках китайского языка в числе наиболее сложных вопросов в образовательных учреждениях. В настоящее время наши преподаватели уделяют большое внимание богатству своего культурного мира и традициям народа, целью которых является интеллектуальное развитие студентов. Поэтому авторы рассмотрели способы использования всех форм языкового формирования в учебной деятельности. Формы беседы, презентации, организации были написаны в форме изучения китайского языка. Уточнены аспекты восприятия на слух и правильного написания грамматики китайского языка. Степень усвоения студентами иностранного языка в учебном процессе обусловлена не только его высоким качеством, но и требует направленности на устное развитие. Большинство предложенных идей доказали необходимость полиэтнической школы в сообществе для учащихся за счет родного языка, используемого на уроках.

Ключевые слова: китайский язык, студенты, обучение, игровые технологии, методы, уроки.

This article discusses the problems of teaching and upbringing in the Chinese language lessons, among the most difficult issues in educational institutions. At present, our teachers pay great attention to the richness of their cultural world and the traditions of the people, the purpose of which is the intellectual development of students. Therefore, the authors considered ways to use all forms of language formation in educational activities. The forms of conversation, presentation, organization were written in the form of learning Chinese. Aspects of listening comprehension and correct spelling of Chinese grammar have been clarified. The degree of assimilation of a foreign language by students in the educational process is due not only to its high quality, but also requires a focus on oral development. Most of the proposed ideas proved the need for a multi-ethnic school in the community for students at the expense of the native language used in the lessons.

Key words: Chinese language, students, teaching, game technologies, methods, lessons.

Азыркы учурда үзгүлтүксүз өнүгүү мамилелер келишиминде Кыргызстан менен Кытайдын көйгөйлүү болгон маселелеринин бири адистерди даярдоо. Кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн тилди алып жүрүүчү куралы катары ар түрдүү ишмердүүлүктөрдүн түрлөрүн окутуу усулдарын иштеп чыгуу болуп саналат. Айта кетүүчү нерсе кытай тилин үйрөтүүдө оюн технологиялары усулун колдонуу башка усулдарга салыштырмалуу жаңы жана көп колдонулган усул болуп эсептелинет. Бирок азыркы учурдун жыйынтыгында бул чөйрөнүн өтө жогорку жоопкерчилик тажрыйбасы кытай тилин окутуу-үйрөтүүдө оюн технологиялары аз колдонулуп жатат, башкача айтканда иш жүзүндө аз колдонулууда. Алгачкы бул иштери жана башка изилдөөлөр ушул чөйрөдөгү илимдер менен бирдиктүү катарында кытай тилин изилдөөчүлөрдүн изилдөөсү боюнча сабактарда оюн технологиялары усулун колдонуу менен тил үйрөнүүчүлөрдүн тилге болгон кызыкчылыгы дагы да болсо артат. Башталгыч жана орто мектептерде, чоң окуу жайларда студенттер үчүн тил үйрөнүү, илим –билим алуу, тил менен алектенүү алардын көңүлүн бурууда. Азыркы мезгилде Кыргызстандын окуу жайларында кытай тили жана маданиятын стимулга салынып сабак өтүүдө оюн технологиялары усулдарына көп көңүл бурулууда. Окуу менен алектенүү чоң мааниге ээ. Мугалим өз алдына ар түрдү усулдук пландарды жана дидактикалык оюн түрүндөгү усулдар менен сабак өтүүнү максат кылат. Башка сөз менен айтканда сабакты убакыт өткөрүү катары карабастан жан дили менен сабак өтүүсү керек.

Улуу психологияда илимпоздор негизинен жаратылыштагы оюндарды иштеп чыгышкан. Анда көптөгөн суроо-талаптар каралган. Белгилүү психолог А.В. Запаровдун көз карашын алып карасак дидактикалык оюн технологияларын психологиялык ой жүгүртүүнүн негизинде ар бир адамдын жаш өзгөчөлүктөрүнө, психологиясына жараша мугалим тандап алат. Анда

студент кандай кабыл алат, эмнелерди үйрөнөт, эмнеге жөндөмү бар деген сыяктуу суроолорго жооп ала алса болот. Философиялык, тарыхый педагогдор жана психологдордун түшүнүгүндү дидактикалык оюндар жалпы абалды жөнгө салат. Психолог жана педагогдордун айтымына таянсак оюндар менен сабак өтүү окутуу, тарбия жаатына багытталышы керек. Эгерде тандалган оюн сабакка шайкеш келбесе оюндун эрежеси бузулат, окуучулардын кызыгуусу жоголот, оюн жөнөкөй көнүгүү катары эсептелинип калат. Мындай учурларды окуучулар көңүл жазуучу көнүгүү же болбосом эс алуу катары кабыл алышы мүмкүн. Мурдагы мезгилдерде биздин өлкөдө оюндар, өзгөчө түрдө дидактикалык болуп, мектепке чейин, башталгыч класстарда орто мектептерде бүтүрүүчү класстарга, студенттерге, тил үйрөнүүчүлөргө ар бирине ар башка кырдаалда ойнотулган. Ар бир адамдын психологиясы, кабыл алуу жөндөмдүүлүгү ар түрдүү болот. Дал ушуларды карап анализдеп оюн усулдарарын пландап чыгыш керек.

Мектепке чейинки оюндар сабакта өтүлүүчү оюндардан айырмаланып турат. Мектеп босогосун жаңы эле аттаган жаш баланын жашоосунда өзгөчө тез өзгөрүү болот. Анда динамикалык стереотиптин белгилүү сынуусу пайда болот. Мектепке жаңы келген баланын сезими өзгөрүп мурда ойногон жашоону чагылдырган оюндары чыныгы жашоого айланганын байкашып, ой-жүгүртүүлөрү өзгөрөт. А.С. Макаренко айткандай оюндар балдарды тарбиялоодо эң керектүү курал экендигин туюнтат [1, 400-6.].

Оюндун өзүнө жараша тартиби жана планы бар. 1919-1960-жылдары биздин өлкөдө бул маселеге көбүрөөк көңүл бурула баштаган, өзгөчө тилди окутуу маселеси тармагына. Ошол мезгилдеги «Чет тилдер» деген белгилүү журналга төмөндө маселелер боюнча макалалар жарыяланган. Бул макалаларда кытай тилин окутууда берилген оюндарды өткөрүү методикалык көрсөтмөлөрү жарыяланган жана жазылган тажрыйбалар, ой-пикирлер иш жүзүнө ашырылган. Сабак өтүүдү колдонула баштаган. Ошол журналда Н.Д. Гольснова, З.Н. Нитенко оюндарды башкача айтканда диалогдук оюндарды карап изилдеп макала жазышкан жана сүйлөшүү тилинде поэтикалык, эстетикалык, этикалык тилдик функцияларды өнүктүрүшкөн [2, 200-6.].

Оюн балалык мезгилде тынчтандырат, кубандырат, бардык бош убакытты толтуруп турат, бала үчүн үзгүлтүксүз керектүү иш болуп саналат. Миллиондогон адамдар оюндан мектеп турмуш жолуна кирип келишкен, айлана-чөйрө дүйнөсүн таанып-билишкен, элдердин мамилелешүүсүн үйрөнүшкөн. Бул сөздөр оюн-өнүгүүнүн эң кооз куралы экендигин аныктайт. Ал бир гана кошумча билим бербестен, ар түрдүү аспектидеги жөндөмдүүлүктөрдү толук өнүктүрөт, коомчулуктун колдонмосу болуп эсептелинет жана ар

биринин жекече көз карашынын ишмердүүлүгүн көрсөтөт. Акылга төп келген ар бир урпактын өзүнө тиешелүү оюндары бар. Убакыт өзгөрөт, маданият өзгөрөт, мезгил талабына жараша оюндар да өзгөрө берет.

Оюн-бул көп тармактуу түшүнүк болуп эсептелинет. Оюн ишмердүүлүгүнөн башталгыч класстын окуучуларына бир гана предметтер киргизилбестен өзүнө тиешелүү ал же бул ролду өз ичине камтыган жана ушул ролго ылайык өз аракетин баштайт. Оюн ишмердүүлүгү психологиялык жараянда өз ара өнүгүү формилировкасына салым кошот. Оюнда балдардын өнүгүү көз караштары жана эске сактап калуусу калыптанат. Алар предметтер аркылуу айлана-чөйрө дүйнөсүн алгач таанып биле баштайт, аны курчап турган чөйрөсү предметтерди көз алдына келтирүүсү аркылуу андагы физикалык кол жетпестиктерди байкашат. Оюндар аркылуу окуучулар предметтерди колдонуу менен сөздөрдү кайталап эске сактап калышат, чоңдордун социалдык кызматын таанып билет жана кыймыл-аракеттерин кайталашат. Бизге белгилүү оюн баланын социалдык дүйнө түшүнүгүн моделдештирет. Оюн технологиясы усулдарын колдонуу менен калыптануунун эскизин көрөбүз.

Кытай тилин окуп үйрөнүүдөгү технологияларды колдонуунун негизги теоретикаларынын эң алгачкы баскычтары психолингвистикалык жана лингводидактикалык пайда болуулардын берилиштеги кытай тили сабагындагы эң алгачкы окууда оюн технологиясынын усулунун пайда болушунда каралган. Бизге белгилүүсү оюн баланын «Мен» деген түшүнүгүн оюндардагы балдардын өздүгүнө көңүл бурушкандар: Л.А. Боновиг, И. Копи, В. Ольманский, Д.Б. Эльконин жана башка улуу илимпоздордун изилдөөлөрүн окуу менен оюндардын байланышы өтө керектүүлүгүн белгилешет [3, 50-6.].

Оюн өзүнүн социалдык жаратылышында баланы жамаатка чыгуу тажрыйбасы менен суугарат, чыгармачыл тажрыйбаны башкарат жана тастыктайт, кайталоосун жана айта алуусун активдештирет. Оюндардын максаттуу кабыл алуулары кытай тили сабагында эч кандай күмөн жаратпайт. Бул жөнүндө мугалимдердин рубрикага, (элдерге, окурамандарга) жолдонмолору журнал беттеринде мектепте кытай тилин жетектейт. Авторлор ар бир басма сөз беттеринде оюн технологияларынын белгилерин белгилеп көрсөтүшөт, анда оюндун баардык элементтери окуучулардан күчтүү эркти талап кылат. Бир гана бул учурда мектеп окуучулары өзүнчө жеке индивидуалдуу көрсөткүч жыйынтыгын ала алышат. Ал эми мугалим оюн жараянын уюштурат, анда педагогикалык максатка умтулуу кытай тилинин окуу ишмердүүлүгүндөй так ошону үчүн Л.В. Выготский 1966-жылы Оюн балага башын жогору көтөрүүгө мүмкүндүк берет, жакынкы өнүгүүнүн чегин жаратат деп бекиткен.

Кытай тилин окутууда оюн технологиясы усул-

дарын пайдалануу менен мугалим аны уюштуруу жагынан эки тарабынын талабын бөлүп карайт:

Биринчиси: Бул талап оюнга негизги тилдик ишмердүүлүктүн түрү кандай болсо, ишмердүүлүктүн ошондой болуусун.

Экинчиси: Бул талап кытай тилдик мамиленин илим – билими кандай болсо берилген ишмердүүлүктүн түрү так ошондой болгонун студенттерге чектелген өнүгүүсү болот. Элдик бир сөздөрдүн кичине бир запасын (керектөөсүн) алышат. Алар үчүн оюнда алып баруучу оюн абалында жана чыныгы предметтер баш ийүүсүз кабыл алуудай сезилет, анда негизги керектөөсү тилдик мотордук сезимдер кыймылдары тилдик образды эске тутуп калуусуна жардам берет. Ар бир оюн окуунун куралы катары белгиленген максатындай, эрежеден көз карандысыз же окуу жараянынын талабына ылайык максаты бар жана оюн системасы келишим кызматтары эң керектүүдөй көрүнөт. Кызматташтык манилүүлүк оюндары кытай тили сабагында ар түрдүү кездешет. Аны кабыл алуудай же окуунун куралындай кабыл алып белгилешет

Биринчи этапта мугалим оюнду алдын ала даярдайт, анда окуучулардын жаш өзгөчөлүгүн, жетишүүсүн эсепке алуусу зарыл. Оюн иштелип чыккан, жөнөкөй динамикалуу болушу керек, бир тилдик кыйынчылыкты жана тилдик маселени ээлейт. Бирок экинчи этапта тилдик ортомчулукту ойлоп түзүүнү катарлайт, оюндун эрежелерин кулактандырат сюжетти менен эрежесин. Үчүнчү этапта жеңүүчү жарыяланып, аларга сыйлыктар таркатылат. Оюндун акырында мугалим жыйынтыктап оюндун жүрүшүн анализдеп, баалайт [4, 187-б.].

Ар бир оюн сабакта эне тилдик эмес мектептерде кытай тилинде сүйлөшүү менен тыгыз байланыштуу. Сүйлөшүүнүн нормативдери, нормалары мыйзамга жана эржеге ылайык келиши керек. Оюнда оозеки тилдик үлгүлөрдү колдонуудан тилдик бирдик билимдин факторлоруна баш ийет, тилдик үлгүнү тандап алууну билүү, оюн абалындагы билим алуудан тилдик мамилени жаңы материалдын абалында белгиленет. Кытай тилин окутуунун алгачкы баскычында сүйлөшүүнүн нормативдеринин маселеси Г.В. Рогов, Е.Г. Негне, Вицкой, Н.Д. Гальков, Л.Б. Чепсов жана башка изилдөөчүлөр тарабынан изилденген, анын ичинен чет элдик илимпоздор Гавене (1978), Иагар Коркс (1964) жана башкалар Г.В. Роговдун тилдик билимдери автоматташтырылууда, формага салынууда кыймылдарда ал эми тилдик билимдер коммуникация мезгилинде жана аралыгында өнүгүп жатат [5, 100-б.].

Коммуникативдүү компетенция компоненттери Н.Д. Гальсковдун тилдик ишмердүүлүктүн эрежесинде тилдик өнүгүү жана коммуникативдик компетенцияда комплекске салынган. Теманын кийинки өнүгүүсү тилдик компетенцияга дал келиши даталар менен көрсөтүлгөн. М.Ф.Строкиндин (1984) ишинин не-

гизи алардын психофизикалык компоненттери (кыска мөөнөттүк) көп мезгил сактоо, айтып берүүнүн программалаштыруу тилдик сүйлөшүү маселелерин чечүү [6, 125-б.].

Биздин концепсиябызга ылайык М.Ф. Строкиндин кызыкчылыгы андагы көп фазалык операциялык мүнөзүн алып жүрүүсүндө. Бул тилдик балансты жана үйрөнүлүп жаткан тилдик үлгүлөрдү коммуникативдүү компетенциясын камсыздайт. Окуунун баланс мүмкүнчүлүгү негизинен көп улутту аудиторияларда керек мектеп окуучулары билимдер окуу ийгилиги үчүн оюн усулдук эрежелерин уюштуруу, типтерге бөлүштүрүү жана оозеки тилдик билимдин активдештирүү алып баруу куралы катары мамиле жасоого мүмкүн. Биз бул усулду алты усулдук эрежелерге бөлүштүрөбүз:

1. Имитациялык.
2. Дифференциалдык.
3. Тренировкалык.
4. Конструктуралык.
5. Реплицировкалык.
6. Продуцировкалык.

Ар бир кабыл алуу эрежелери өзүнүн кабыл алуу чөйрөсүнө багытталган жана аткарылуучу окуп-үйрөнүүчү оюн аткарылышы негизги тилдик тапшырмаларга кызмат кылат. Бул тапшырмаларды иштеп чыккан жана кытай тилин окуп үйрөнүүдө усулга белгилүү болгон алып жүрүүгө мүмкүн эквизитти башкача айтканда кыймылдуу оюндарды ролдоштуруу жана ишкердик оюндары өзгөчө сюжетти драммалаштырууну алып жүрүүсү мүмкүн. Эки суроонун ортосунда тилдик бир чектелүүнү жана коммуникативдүү тапшырмалар дидактикалык оюндарда кытай тилин окутуу оюн усулунда биздин күндө ачык бойдон калат. Жекече кошумча изилдөөгө муктаж болгон оюндар оозеки тилди үйрөнүү максаты үчүн. Кошумча иштелмелерди дидактикалык оюн теориялары талап кылат, ал кытай тилин оозеки үйрөнүү эрежеси билингвизм үчүн. Жогоруда саналып айтылган суроолорго жооп дипломдук иштин кийинки бөлүмдөрүндө кенен – кесири айтылат.

Оюндун жүрүшү инстинги (алдын ала адамды угуу) ритмди же музыканы кандай сезет, тез эле кытай тилин үйрөнүү курстарында аныкталган эмес. Азыркы XXI кылымда акырындап өзгөрүлгөн качан гана жаштарда дүйнөнү кабыл алуусу жаңыдан формулировкаланганда алар техногендик ойлоп табуулар астында аныкталат. Сабакты стимулдаштыруу типтери оюн технологиясынын жардамы эсебинен келип чыкты. АОЗЕ Европадагы оюн түрүндөгү окуу коомчулугу, АОО оюн түрүндөгү окуунун эл аралык ассоциациясы пайда болду. Булар оюн тапшырмаларынын усулдук мекемелеринде оюн эрежелерин пайдалануучу усулдарды аспектисин өз ичине камтыйт. Оозеки окуп үйрөнүү 3 негизги мүнөздөмөнү өз ичине алат:

1. Максат, жеңүү.

2. Жеңүүчүнү жана жеңилүүчүнү белгилөө үчүн критериялардын топтомдорун салыштыруу.

3. Эреже анда оюнчулардын кыймыл-аракети башкарылат.

Бул 3 негизги мүнөздөмө оюндардын колдонуу максатын оозеки билимдерди бышыктоо, оозеки сүйлөшүү моделдерин жасоого аракеттенүү жана башка маселелерди камтыйт [7, 58-б.].

Окуу жараянында оозеки тилди үйрөтүүдө оюн технологиясы усулдарын колдонууда балдар менен чоң курактагылардын категориялары колдонулуп, анда баардык биздин жашообуз оюнда, ал эми биз андагы актерлорбуз деген тыянакка келиш керек, жана ошого жараша оюнду тандоо керек. Эмоционалдуу жана оюндаштыруу колдонмолору мектепте окуу элементтерин түшүнүү, тарбиялоо маселелери кытай тилин окутууда шарты чечүүчү предмет болуп эсептелинет. Көптөгөн азыркы окуу колдонмолору Ата-Мекендик жана Чет элдик оюн технологиялары усулдарын кытай тилин окутууда кеңири колдонулат. Оюн бул – кайсыл жерде кандай абалда өткөрүлбөсүн адатка айланган көп сандаган көнүгүүлөрдүн эффекти жокко эсептелген мезгилде жакшы ийгиликтүү стимулу болгон усулдардан болуп саналат. Оюн технологиялары усулдарын оозеки башкача айтканда диалогдук усулду пайдаланууда кытай тилинин дүйнөсүнө болгону унутулгус саякаты болот деп айтсак жаңылышпайбыз, мындан сырткары, сабактын кызыктуу өтүшүнө да салым кошот. Оозеки тилди үйрөнүүдө тилдик оюндар тартип катары аталуусу керек, илим-билимдин ар түрдүү тилдик материалдары үчүн берилет сөздөрдөн, кичинекей тексттерге чейин. Оюндарга мындай мүнөздөмөлөр тиешелүү лото, таркатмалар, сканворд, крассворддор, лабиринттер сөздөрдү түзүү жана башкалар. Бул оюндардын өзгөчөлүгү статистикалуулугу айтып берүүчүлүк, дагы да өзгөчө болуу түрүндөгү ишмердүүлүк. Тилдик оюндар башталгыч этапта көнүгүүлөрдүн ар түрдүүлүктөрүн камтыйт.

Сабак өтүүдө жаңы теманы түшүндүрүүдө диалог түзүү аркылуу убакыт дагы үнөмдөлөт. Жаңы тема өтүлүүсү керек ал теманы түшүндүрүүдө тайпада-

гы студенттерге ар бир сүйлөмдү бөлүштүрүп окуусуна шарт жаратып берилсе дагы да кызыктуу болот. Диалог түзүүдө эки же андан көп студенттер катыша алат.

Мисал үчүн:

1-катышуучу 你好!

2-катышуучу 你好吗?

3-катышуучу 我很好! 你呢?

4-катышуучу 我也很好!

5-катышуучу 你忙吗?

6- катышуучу 我不忙!

7- катышуучу 再见!

Каралган мүмкүнчүлүктөр суроолордун туура эмес иштелип чыгуулары традициялык мамиледе оюн эрежелеринде окуу системасынын окуучулар болгон мүмкүнчүлүктөрүн теориялык, тажрыйбалык оюн эрежелеринин иштелмелеринен башталгыч баскычта окууда колдонулгандар атайын окуу материалдарынын пособияларынын жетишсиздиги мелдешүүнүн оюн элементтери да эсептелинет. Изилдөөнүн жүрүшүндө окууга болгон максатка багытуулук функциясынын мамиле кытай тилинин балансынын сакталуусунун негизинен өздөштүрүүнү түшүнгөн абалда тилдик системада коммуникативдик багыт алуу чегинен коммуникативдүү түшүнүү усулу окуунун бири-бири менен байланышуусунун формага салынышы билим-илимдин тилдик өнүгүүлөрүнөн болот.

Адабияттар:

1. Макаренко А.С. О воспитании. - М., 1990. - С. 470.
2. Иванова. Г.М. «Сабактагы оюн». - Б., 1994. - 260 б.
3. Гальскова Н.Д. «Кытай тилинин окутуунун усулу жана лингводидактика». 1997. - С. 56
4. Жапарова Г.К. Тил тануу илим катары. - Известия вузов Кыргызстана. - Б., 2015. - С. 186-188
5. Рогова Г.В. Обучение иностранному языку. - М., 1990. - С. 278.
6. Филатов В.М. Ролдоштуруу оюндарынын усулдук психологиясы. - 1998. - Б., 125.
7. Байышова Д.А. Чет тилинин окутуу усулдарына эксперимент жүргүзүүнүн негиздери. - Б., 1998. - 56-60-бб.